

‘11 September’ en de Bush-doctrine

En toen kwamen de schokken van ‘11 september’ die een gapend gat sloegen in het machtige pantser van de Verenigde Staten. Bush had in de maanden daarvoor met zijn anti-rakettenschildpolitiek het aloude beeld gepresenteerd van een Amerika als onkwetsbaar fort verschanst tussen de wereldzeeën. Het Amerikaanse vaste land was lange tijd immuun gebleven voor aanvallen van buitenaf.

Ooit, in het begin van de negentiende eeuw, hadden de Britten Washington in brand gestoken. In essentie was dat gevoel van onkwetsbaarheid tot 2001 onaangetast gebleven. De in omvang beperkt gebleven eerdere terroristische aanslagen, zoals die op het ‘World Trade Center’ in 1993 waarbij zes doden vielen, werden nog als relatief onschuldige speldenprikjes gezien, zeker vanuit het huidige perspectief.

Dat ouderwetse beeld van Amerika werd op 11 september definitief aan gruzelementen geslagen. Het was een dag dat het fundament onder Amerika, en misschien zelfs wel onder de internationale gemeenschap, wankelde. Voor het eerst in de perceptie van veel Amerikanen werd de dreiging van het internationale terrorisme vanuit de hele wereld zichtbaar. Natuurlijk speelde daarbij mee dat een groepje burger-terroristen zich in de Verenigde Staten zelf had gewaagd met de uitdrukkelijke bedoeling zoveel mogelijk mensen te vermoorden. Er waren geen politieke doeleinden geformuleerd namens de terroristen zoals we eerder bij veel aanslagen gewend waren. Er waren ook geen onderhandelingen aan vooraf gegaan. Het doel was om zoveel mogelijk angst te zaaien.

In die eerste uren, dagen, was de trotse supermacht Amerika in de ban van de onzekerheid en het onbegrip getuige ook de anonieme reactie die ik kort na ‘11 september’ op een Amerikaanse internetsite aantrof:

“Nooit tevoren heb ik meer van mijn man en kinderen gehouden dan toen ik die wanhopige schepsels uit de ramen zag springen. Ik denk dat dat het ergste is wat ik ooit in mijn leven gezien heb. Ik probeer me voor één oneindig lange seconde te verplaatsen in hun schoenen. Ik heb drie dagen achter elkaar gehuild. Het heeft mijn leven totaal veranderd, al weet ik nog niet precies hoe. Ik ben bang. Ik weet niet of ik de volgende ochtend wel wakker word. Ik weet dat ik nooit meer met dezelfde arrogantie naar de toekomst van mij en mijn kinderen zal kijken. Alsof het allemaal zo vanzelfsprekend is. Dat is wat die verdorpe terroristen ons hebben laten zien. Je kunt het eenvoudig nooit weten.”

Het wemelde in de Amerikaanse pers en op internet van dit soort reacties. Natuurlijk waren het momentopnamen. Half oktober 2001 plaatste columnist Maureen Dowd in de ‘New York Times’ de stemmingswisseling al in een treffend perspectief: “Nog maar vijf weken geleden leefden wij in een paradijs temidden van onbeduidende zaken, wij wentelden ons in een beroemdhedencultuur, het consumentendom en doorbraken in de cosmetische chirurgie. Nu leven wij in een paranoia van onbeduidende trivialiteiten, ons zorgen makend over potentiële, dodelijke dreigingen in het leven van alledag – een brief open maken, reizen met een trein of een vliegtuig, een winkelcentrum of een football-wedstrijd bezoeken... Natuurlijk, er waren eerder verschrikkelijke gebeurtenissen – Waco en Oklahoma City en Columbine – maar dat waren geen primitieve bedreigingen die ons allen dwongen de basisvragen over dood en leven onder ogen te zien: van wie hou jij en wie houdt er van jou? Wat zou je bij elkaar graaien als je plotseling je huis of kantoor moet verlaten? Aan wie zou je je kinderen toewijzen

voor de verdere opvoeding als je sterft?” “Zeker”, zo schreef Dowd verder, “onze president doet z'n best. In zijn studententijd was hij een cheerleader. Hij weet hoe je mensen moet bemoedigen. Opeens was hij weer bij de mensen betrokken, de issues de baas, gaf hij een stem aan onze pijn en wanhoop. Zijn boodschap was, uit noodzaak geboren, schizofreen: “Onze natie is nog steeds in gevaar” gaf hij gisteren aan, er aan toe voegend “dat we weer ons leven moesten oppakken, dat we weer moesten gaan winkelen, reizen en plezier maken. Maar hoe kunnen we?”

Ook voor de president was het leven veranderd. Op 11 september werd de vernederde Bush als een opgejaagd dier urenlang rondgevlogen om vervolgens te landen op een basis in het ver afgelegen Nebraska. Pas om zeven uur 's avonds kwam er toestemming om in Washington te landen. In een televisierede sprak de getergde president over ‘duivelse, verachtelijke daden van terreur’. “Een groot volk is in beweging gekomen om een grote natie te verdedigen. Terroristen kunnen de funderingen van onze grootste gebouwen doen wankelen, maar zij kunnen de fundering van Amerika niet raken. Deze daden versplinterden staal, maar zij kunnen hun tanden niet zetten in het staal van Amerika's vastberadenheid.” De president maakte vervolgens bekend dat deze oorlog weliswaar begonnen was op het tijdstip en de voorwaarden van anderen, maar dat de oorlog zal eindigen “op een manier en op een tijdstip van onze keuze.”

Het Amerikaanse buitenlandbeleid werd, zo leek het, binnenstebuiten gekeerd. Plotseling werden staten als Oezbekistan en Pakistan strategische bondgenoten. Bush had Powell er direct op uitgestuurd om bondgenoten en ook veel islamitische landen te consulteren. In acht maanden tijd had Washington zich niet zoveel met de wereld bemoeid als in die paar eerste weken na 11 september.

Op 14 september nam het Congres vrijwel unaniem een resolutie aan op basis waarvan de president het recht kreeg “met geweld op te treden tegen naties, organisaties of personen die volgens zijn

vaststelling de terroristische aanvallen op 11 september 2001 hadden gepland, goedgekeurd of begaan, of zulke organisaties of personen onderdak hadden verschaft.” Dit presidentiële mandaat was ook bedoeld “om toekomstige internationale terroristische acties door zulke naties, organisaties en personen te voorkomen.”

Met deze resolutie kreeg de president in feite een vrijbrief voor zijn handelen. Achter de schermen, op het Pentagon en het Ministerie van Justitie, werden met grote spoed plannen gemaakt om de resolutie op veiligheidsgebied te implementeren. Advocaat David Addington, ook wel de hondstrouwe ‘Cheney’s Cheney’ genoemd, stelde meteen dat toekomstige gevangen genomen terroristen niet behandeld zouden worden volgens de regels van de Geneefse Conventies. Het betrof hier immers ‘vijandelijke illegale strijders’ en geen militairen in uniform in de traditionele zin van het woord. Een gevangenenkamp zou vanaf 2002 op het van Cuba voor ‘eeuwig’ gepachte Guantánamo Bay worden opengesteld. Militaire tribunalen zouden opereren zonder de gebruikelijke Amerikaanse juridische bescherming. Dat betekende onder meer geen recht om te zwijgen voor de verdachte. Ondervragingstechnieken zoals het vastbinden aan een waterbord waardoor een gevangene het gevoel kreeg te verdrinken waren toegestaan. Gedurende meer dan honderd jaar had de Verenigde Staten zulke handelingen als martelingen bestempeld.

Voortdurend zouden Witte Huis-advocaten voortaan teruggrijpen op die 14-september resolutie. Het was een blanco cheque voor de president. In een oorlogssituatie heeft de president een ‘inherente macht’, zo stelde een andere beruchte jurist, John Yoo die op het Ministerie van Justitie werkte. Yoo stond ook aan de wieg van het organiseren van grootschalige af luistercampagnes om terroristen op te sporen. David Cole, de rechten-professor aan de Georgetown Universiteit, zou jaren later tijdens een toespraak opmerken: “Die Yoo is altijd van mening geweest dat, omdat de grondwet de president opperbevelhebber heeft gemaakt, geen wet hem kan beperken in zijn oorlogshandelingen. Vanuit deze ‘logica’

volgt dat de president op basis van de grondwet zelfs gerechtigd is over te gaan tot genocide als hij dat wil.”

Zo'n extreme veiligheidspolitiek waarbij grondwettelijke vrijheden worden geschonden zien we vaker in de Amerikaanse geschiedenis. Lincoln schortte tijdens de Burgeroorlog het habeus corpus recht op. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het recht op vrijheid van meningsuiting aangetast. In de Tweede Wereldoorlog werden Japans-Amerikaanse burgers massaal opgesloten in concentratiekampen. Tijdens de Vietnam-oorlog werden vredesactivisten afgeluisterd. Maar altijd was er na zo'n crisis weer sprake van een snelle normalisering.

Wat in Amerika na '11 september' opviel, was de grote schaal waarop het recht werd geschonden. Als vanzelf werd altijd de grote macht van de president na een crisistijd gekortwiekt. Mensen als Cheney en Rumsfeld hadden zich geërgerd aan de toegenomen macht van het Congres na de Vietnam-oorlog en het Watergate-schandaal. James Mann beschreef in zijn boek 'The Rise of the Vulcans' hoe zij gruwden van de zogenaamde 'realpolitiek' van Henry Kissinger die vanwege de afnemende macht van Amerika allerlei compromissen sloot met China en de Sovjet-Unie. Nu zagen de politici van de Vietnam-generatie een historische kans om het presidentiële gezag voor lange tijd weer te herstellen. In het eerste veiligheidsmemo waar Yoo na '11 september' mee kwam stelde hij eenvoudig en ongetwijfeld tot grote tevredenheid van zijn politieke bazen: "De president kan de oorlog definiëren zoals hij wil en hij kan zo lang in oorlog blijven zoals hij wil."

Dit fundament van de nieuwe veiligheidspolitiek werd die eerste dagen na 11 september dus gelegd door hondstrouwe ambtenaren. Van deze activiteiten waren slechts een paar politici zoals Bush, Rumsfeld en Cheney op de hoogte. Deze politici waren allen geen juristen. Met hun politieke instemming smeedden mensen als Addington en Yoo hun plannen. De deuren gingen op slot. Ze spraken met vrijwel niemand en lieten ook nauwelijks papieren na. In de 'New Yorker' zou Powell's adviseur Lawrence Wilkerson

later opmerken: “Af en toe hoorden we Addington wel eens achter onze ruggen zeggen dat Powell een slappeling was waar je zo makkelijk omheen kon.”

Op het terrein van de buitenlandse politiek kon Powell niet meteen buiten spel gezet worden.

In het eerste weekend was er een uitgebreid crisis-overleg in het presidentiële buitenverblijf Camp David. Bob Woodward, onder journalisten misschien wel de best ingevoerde Washington-insider, beschreef in ‘Bush at War’ de gang van zaken. Rumsfeld begon zich meteen hardop af te vragen of ‘terroristenstaat’ Irak onmiddellijk moest worden aangevallen.

Powell bracht daar tegen in dat Washington veel van zijn bondgenoten zou verliezen als het niet met harde bewijzen van Saddam’s betrokkenheid zou komen. Urenlang werd er vergaderd. De spanningen liepen hoog op. Ook Cheney wilde Irak direct aanvallen. Powell en Cheney weigerden nog verder met elkaar te praten. Presidentieel adviseur Karl Rove bemoeide zich ermee. Hij had tijdens de verkiezingscampagne ‘al iets van een arrogantie en zelfs ongehoorzaamheid bij Powell’ ontdekt. De zwarte oorlogsheld was er namelijk van overtuigd dat hij Bush aan veel stemmen zou helpen.

Bush maakte een einde aan het gekrakeel. “Het moment is gekomen dat wij in alle eenzaamheid moeten beslissen. Dat vind ik prima. Wij zijn Amerika.” Na deze woorden ontspande het gezelschap. Rice trok zich met een paar mensen terug om wat nationale hymnen te zingen, zoals het emotionele ‘America the Beautiful’. Bush trok zich helemaal van niemand wat aan door urenlang te gaan puzzelen.

Bush koos in eerste instantie nog wel even voor de lijn van Powell, al bleef ‘het probleem’ Irak nadrukkelijk op de agenda staan. Afghanistan werd als eerste aangepakt. Powell mocht een reuze-coalitie aaneensmeden. De minister van Buitenlandse Zaken was bang dat grootschalige bombardementen op Taliban-steunpunten de nieuwe bondgenoot Pakistan zou vervreemden van

Washington. Vandaar dat Powell's bondgenoot, CIA-directeur George Tenet, eerst zijn plan mocht uitvoeren om CIA-agenten met miljoenen dollars Afghanistan in te sturen. Die moesten deserterende 'warlords', die zich wilden aansluiten bij de Noordelijke Alliantie, omkopen voor ieder vijftigduizend dollar. Rumsfeld en de zijnen vonden het maar raar: dat onnozele vertrouwen op James Bond-achtige types op ezels! Hij pleitte voor wat laarzen op de grond en juist wél voor grootschalige bombardementen.

De Powell-strategie werd hiermee door de geestelijk vader 'himself' onderuit gehaald. Er was geen sprake van de inzet van een 'overweldigende' Amerikaanse strijdkracht die de risico's zou minimaliseren. Ook was er geen duidelijke 'exit-strategie'. Al vlot werd duidelijk dat Powell diplomatiek mocht masseren maar dat de Afghanistan-oorlog zou worden uitgevochten op basis van de Rumsfeld-doctrine.

Rumsfeld legde zware nadruk op de inzet van de Amerikaanse 'high tech' luchtmacht die z'n superioriteit ongetwijfeld weer zou tonen. Het aantal slachtoffers aan Amerikaanse kant zou beperkt blijven. Rumsfeld sprak in dit verband van "de glorie van de Amerikaanse bombardementen." De Verenigde Staten zouden een bliksemoorlog voeren waarbij het zich weinig van internationale instellingen moest aantrekken. Slechts maximaal 20.000 Amerikaanse grondtroepen zouden worden ingezet bij deze 'Operation Enduring Freedom'.

Het was een echte militaire doctrine want bemoeienis met wederopbouw van het oorlogsgebied zou alleen maar afleiden. Rice verklaarde: "Er is niets verkeerd met 'nation-building' maar niet wanneer het gebeurt door het Amerikaanse leger." Washington liep hiermee het risico de indruk te wekken weg te lopen uit Afghanistan net zoals in 1989 was gebeurd toen de Sovjet-Unie in Afghanistan verslagen was. De moderne geschiedenis had een goede raadgever kunnen zijn. Bij de sociaal-economische wederopbouw van het naoorlogse Japan en Duitsland, het Marshallplan!, hadden de Verenigde Staten juist een belangrijke rol gespeeld.

Vanzelfsprekend streefde de Bush-regering naar ontlasting van de eigen strijdkrachten en dus naar een zo groot mogelijke coalitie maar dan zonder beperking van de eigen speelruimte. Washington wenste ‘multi-lateralisme à la carte’, zoals Richard Haass, directeur van de ‘Policy Planning Staff’ van het ministerie van Buitenlandse Zaken, het uitdrukte. De Amerikaanse regering vroeg verscheidene landen om specifieke vormen van assistentie, maar weigerde een diepgaande consultatie aan te gaan – ofwel de ware lakmoesproef van multilateralisme.

Reeds in augustus 2002 brak het Amerikaanse ‘mission accomplished’-moment voor Afghanistan aan. Het Taliban-bewind was omver geworpen, Al Qaeda’s machtsstructuur in Afghanistan was vernietigd en Bin Laden was op de vlucht. Er vond wel een hergroepering van Taliban- en Al Qaeda-strijders plaats maar tegen de herfst van 2002 verdwenen zij in tunnels en grotten in het onherbergzame grensgebied van Afghanistan en Pakistan. De Amerikanen hadden inmiddels belangrijke bases in Kabul en Kandahar gevestigd. Een interim-regering van de pro-Amerikaanse Hamid Karzai was geïnstalleerd. Rumsfeld stelde tevreden vast dat het Amerikaanse leger ‘een adembenemende prestatie’ had verricht. ‘Afghanistan was een succesmodel voor de aanpak van Irak’.

In diezelfde herfst kwam de regering Bush met een nieuwe Nationale Veiligheids Strategie, die op het eerste gezicht volledig brak met de traditionele uitgangspunten van de Amerikaanse buitenlandse politiek zoals afschrikking en indamming in plaats van de vernietiging van de vijand. Washington claimde een nieuwe wereld te zien van onzichtbare, terroristische statenloze actoren. De regering-Bush verklaarde in wezen zich niet meer te houden aan het Handvest van de Verenigde Naties dat oorlog alleen toestaat als het om zelfverdediging gaat. Voortaan zou Amerika tot de aanval over kunnen gaan als het vond dat een staat, of terroristische cellen binnen een staat, een bedreiging zouden vormen voor Amerika.

In het stuk werd geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen pre-emptieve en preventieve oorlogen. Van een pre-emptieve oorlog is sprake als een staat een andere staat aanvalt omdat het vast staat dat deze op het punt staat de aanval te openen. Dit is een vorm van zelfverdediging waar de wereldgemeenschap over het algemeen begrip voor heeft. Geen land kan immers accepteren dat het eerst moet lijden onder een aanval alvorens de legitimatie te verkrijgen terug te slaan. Een goed voorbeeld is het handelen van Israël toen Egyptische en Syrische troepen in 1967 mobiliseerden aan de grens van Israël waardoor een pre-emptieve aanval gerechtvaardigd was. Een preventieve oorlog beoogt echter niet daadwerkelijke agressie voor te zijn maar een mogelijke vijand te vernietigen voor hij een vijand zou kunnen worden. Met andere woorden: een voor de internationale gemeenschap nog onzichtbaar gevaar dat in de kiem gesmoord moet worden.

Ook in de moderne geschiedenis van de Verenigde Staten werden mogelijke preventieve oorlogen door politici en rechtsgeleerden afgewezen omdat ze strijdig zijn met het internationale recht en de opbouw van een internationale gemeenschap. Uit conservatieve hoek klonk in het begin van de Koude Oorlog de roep om een vernietigende eerste klap uit te delen aan de Sovjet-Unie voordat het land een bedreiging kon vormen op nucleair gebied. In 1950 sloot president Truman zo'n aanval uit met de opmerking: "Je voorkomt niets door zo'n oorlog behalve de vrede." In plaats daarvan formuleerde Truman zijn containmentpolitiek die in feite, samen met de wederzijdse en voortdurende nucleaire afschrikking, de basis vormde voor de handhaving van de vrede gedurende de Koude Oorlog.

Ook in 1962 waren er militaire adviseurs die president Kennedy adviseerden een preventieve oorlog te beginnen tegen Fidel Castro's Cuba voordat de Sovjets op het eiland een operationele nucleaire capaciteit zouden hebben ontwikkeld. Minister van Justitie Robert Kennedy was van mening dat zo'n strategie haaks stond op de Amerikaanse waarden. "Gedurende 175 jaar zijn we

niet zo'n land geweest." Dat standpunt zegevierde. Uiteindelijk werd een compromis gesloten en werd de vrede gehandhaafd.

In de discussies rond zijn Nationale Veiligheids Strategie werd steeds duidelijker dat Bush een pre-emptieve oorlog tegen Irak wilde voeren vanwege het bezit van massavernietigingswapens: "Het is een zaak van gezond verstand en zelfverdediging wanneer Amerika optreedt tegen opduikende gevaren voordat zij tot volle wasdom zijn gekomen."

De Verenigde Staten dus als het land dat de eerste klap uitdeelt en zich niets aantrekt van de internationale rechtsorde. Dat klonk allemaal revolutionair. De Irak-oorlog werd verkocht als een pre-emptieve oorlog terwijl het eigenlijk een preventieve oorlog was omdat nooit kon worden aangetoond dat Irak over massavernietigingswapens beschikte.

Toch was er meer continuïteit in de buitenlandse politiek van Bush dan vele commentatoren op het eerste gezicht dachten. In tweehonderd jaar tijd werd de Verenigde Staten de machtigste staat van de wereld door het voeren van 'preventieve' veroveringsoorlogen tegen tegenstanders als de indianen, het Spaanse wereldrijk en Mexico. In de Koude Oorlog werd op basis van met name een langdurige nucleaire afschrikking een machtsbalans gecreëerd tussen de Navo en het Warschau-pact. Maar als het landsbelang in gevaar komt heeft Washington nooit het recht op een preventieve oorlog afgezworen. Een goed voorbeeld hiervan zijn de 'domino-oorlogen' in Vietnam en haar buurlanden waarbij de Verenigde Staten wilden voorkomen dat het communisme zich als een olievlek zou uitbreiden naar andere landen. De Amerikaanse steun aan het Zuid-Vietnamese bewind kan in engere zin moeilijk worden uitgelegd als het handelen op basis van zelfverdediging en het landsbelang.

Nieuw in een dergelijk veiligheidsstuk van de Amerikaanse regering was de formele typering van terroristische, statenloze actoren maar die bestonden feitelijk natuurlijk al vóór 2001. Nieuw zou ook de ronkende retoriek over vrijheid, mensenrechten en

de verspreiding van de democratie in de wereld zijn. “De opdracht voor onze natie is altijd groter geweest dan ons eigen belang. Wij strijden, zoals wij altijd strijden, voor een rechtvaardige vrede – een vrede die de vrijheid dient. Wij zullen de vrede verdedigen tegen de bedreigingen van terroristen en tirannen. Wij zullen de vrede in stand houden door goede relaties op te bouwen tussen de grootmachten. En we zullen de vrede verspreiden door vrije en open maatschappijen op ieder continent te ondersteunen.”

Deze mooie zinnen over vrijheid en vrede, gebezigd in het post-11 septembertijdperk, moeten vooral ook gezien worden als een afleiding van het falen bij het zoeken naar massavernietigingwapens in een land als Irak. Iedere patriottische Amerikaan – en dus ook de president – zal zich, zeker in tijden van crisis, hullen in deze vrijheidsmantel, daartoe in de eerste jaren na ‘11 september’ fanatiek aangemoedigd door vele ‘luidruchtige’ neo-conservatieven in de media.

Het wemelt van de vrijheidstoespraken in de Amerikaanse geschiedenis. Theodore Roosevelt typeerde Amerika als ‘uitverkoren om de vrijheid te verspreiden’. In zijn ‘Vier Vrijheden’-speech in 1941 sprak Franklin Roosevelt over de toekomst van vrijheid in de zin van suprematie van mensenrechten overal ter wereld. “Onze steun gaat naar hen die strijden om die rechten te verkrijgen en te behouden.” De enige optie was voor Roosevelt ‘de overwinning’.

Door de aanslagen van 11 september was er niet een totaal nieuwe wereld ontstaan, hoe graag de Bush-regering iedereen dat ook wilde laten geloven. Voor het Amerikaanse publiek was het, zoals we gezien hebben, een psychologische schok te ervaren dat Amerika op het eigen vaste land kon worden aangevallen. Wat in grotten in Afghanistan wordt bekokstoofd kan voortaan rechtstreekse gevolgen hebben voor het dagelijkse leven van een boer op het platteland van Kansas. Zo bezien was ‘11 september’ een moment van plotselinge bewustwording.

Maar angst voor een vernietigende aanval waarbij duizenden

of zelfs veel meer slachtoffers kunnen vallen is zo oud als de wereldgeschiedenis. Wie denkt dat onze tijd daar het patent op heeft, ontkent de geschiedenis. En dat is ook precies wat de regering Bush valt te verwijten: die voortdurende en vooral ook van overheidswege aangewakkerde angst die steeds meer een legitimatie vormde voor eigenmachtig Amerikaans optreden. Televisie kijkend Amerika zag week in-week uit ministers, zoals Ashcroft van Justitie, verschijnen met het 'breaking' nieuws dat ieder moment een aanslag kon worden gepleegd in winkelcentra, in sportstadions, bij chemische fabrieken en eigenlijk op iedere openbare plek in Amerika

Het eigenzinnige optreden van Washington ('Je bent voor ons of tegen ons') vertoonde een sterke gelijkenis met de unilaterale buitenlandpolitiek van vóór 11 september. Menig commentator zag de Nationale Veiligheids Strategie als het anker van de nieuwe Bush-revolutie, maar in essentie was het vooral een unilateraal stuk dat voortbouwde op een eerder ingezette beleidslijn.

De regering-Bush voert niet een geheel andere buitenlandse politiek die past bij de nieuwe wereld waarin we zouden leven. Zo'n unilaterale politiek zagen we eerder in de Amerikaanse geschiedenis maar tijdens de Koude Oorlog en de jaren daarna met z'n bondgenootschappen en internationale instituties meer in een afgezwakte vorm. Van Bush kan wel gezegd worden dat het uniek was dat een Amerikaanse president zo lang en in zo'n sterke mate een unilaterale buitenlandse politiek voerde.

Neo-conservatieven grijpen per definitie graag terug naar eerdere perioden in de geschiedenis. Naar de negentiende eeuw toen Amerika een exclusieve opdracht van God kreeg om de wereld vrijheid te schenken. 'Manifest Destiny', die onzichtbare vrijheidsbelofte voor de Amerikaanse burger, resulteerde gemakkelijk in een Amerikaans exceptionalisme. Neo-conservatieven schrijven van daaruit de wereld als vanzelfsprekend graag de wet voor. Hun wereldbeeld is eenvoudig. Neem de bekende uitspraak van de neo-conservatieve politieke wetenschapper Robert Kagan: "Amerikanen

stammen van Mars af, Europeanen van Venus.” In tegenstelling tot de oude wereld zijn de Verenigde Staten letterlijk bereid het ultieme offer te brengen voor een vrije wereld.

Natuurlijk hebben de neo-conservatieven in de eerste termijn van Bush achter de schermen invloed uitgeoefend. De Democratische senator en presidentskandidaat voor 2008, Joe Biden, constateerde in juli 2003 zelfs: “De neocons lijken bezit te hebben genomen van het hart en de geest van de president en bepalen de agenda voor het buitenlands beleid.”

De neo-conservatieven waren vooral sterk vertegenwoordigd in de conservatieve media, zoals in de ‘Weekly Standard’, maar veel minder op sleutelposities in de regering. Bush en Cheney hielden zich wel in een neo-conservatieve mantel maar veeleer zijn zij traditionele conservatieven die militaire macht willen inzetten wanneer de veiligheids- en/of economische belangen van de Verenigde Staten op het spel staan zoals in de strategisch gelegen, olie-rijke Golfregio. Deze ‘realistische’ conservatieven zijn van huis uit veel voorzichtiger bij het inzetten van militaire macht om democratieën over de wereld te steunen of zelfs te vestigen. Ter legitiemer van een Irak-oorlog sprak Bush in eerste instantie dan ook uitdrukkelijk over de aanwezigheid van massavernietigingswapens en minder over de verspreiding van de democratie. Toen het steeds duidelijker werd dat massavernietigingswapens niet gevonden werden, sprak hij vervolgens stevast over de aanwezigheid van Al Qaeda in Irak en de link tussen Irak en de aanslagen van ‘11 september’. Pas toen duidelijk werd dat er geen schijn van bewijs was schakelde de pragmatische Bush vrijwel geheel over op zijn democratische agenda voor de regio.

Wat de twee groepen conservatieven gemeen hebben, is dat zij zeer kritisch staan tegenover het internationaal recht als orde-ningsmiddel in de internationale betrekkingen, zoals dat in de traditie van president Wilson het Amerikaanse beleid mede heeft beïnvloed. En ook tegenover het geloof in het belang van internationale organisaties. In de kern van de zaak vertrouwen zij meer

op bommen en granaten dan op diplomatie en verdragen. Daalder en zijn collega James Lindsay spreken in hun boek 'Amerika Ontketend' van een 'verstandshuwelijk' tussen de twee groepen waarvan de belangen samen vielen in de eerste drie jaren van het Bush-presidentschap.

Dat huwelijk liep op de klippen tijdens de escalerende Irak-oorlog. Er waren genoeg waarschuwingen geweest. Voordat 'Operation Iraqi Freedom' begon op 20 maart 2003 hadden militaire experts zoals generaal Eric Shinseki, de stafchef van het leger, al aangegeven dat honderdduizenden troepen zouden moeten worden ingezet. Irak was een land met 24 miljoen mensen, poreuze grenzen en veel interne strijd, aldus Shinseki in februari 2003 tegenover Congresleden. Hij was van mening dat bij de wederopbouw van Irak zelfs een nog grotere troepeninzet nodig zou zijn.

Rumsfeld en Wolfowitz beoordeelden deze inschatting onmiddellijk als zijnde 'buiten alle proporties'. Andere generaals werd te verstaan gegeven dat zij hun kritiek binnenskamers moesten houden. Het geplande vertrek van Shinseki werd door het Pentagon vroeger dan gewoonlijk bekend gemaakt wat zijn status ernstig aantastte. Niet alleen zouden er minder troepen moeten worden ingezet (nooit meer dan 150.000 tot 200.000!, zo waarschuwde Rumsfeld) maar binnen een jaar zouden deze worden teruggebracht naar hooguit 30.000 manschappen. Als Irak wordt vergeleken met de bevolkingsgrootte van Bosnië dan zou een troepeninzet van minimaal 500.000 militairen gerechtvaardigd zijn. De interne problematiek lag in Irak minstens zo gecompliceerd.

Binnen een maand was Irak bevrijd en het regime van Saddam Hoessein omver geworpen. Het bleek al gauw een pyrrhus-overwinning te zijn. Dat bewijzen vooral de gebeurtenissen tijdens het kort daarop volgend bestuur van Paul Bremer, terrorisme-expert en oud-ambassadeur in Nederland.

In zijn boek 'Mijn leven als bewindvoerder van Irak' schrijft Bremer dat er zelfs na zes maanden van bezetting nog geen plan voor wederopbouw was. Er was geen totaalstrategie. Bremer

slaagde er niet in stabiliteit te brengen. Ook hij verzocht tevergeefs om meer Amerikaanse troepen. In snel tempo werd een Irakese veiligheidsmacht uit de grond gestampt. Maar deze veiligheidsfunctionarissen beschikten niet over de noodzakelijke ervaring en moderne apparatuur. Er waren geen transportmiddelen, communicatie-middelen en kogelvrije vesten. Ze hadden slechts een uniform. Daarmee waren deze 'soft targets' een gemakkelijk doelwit voor aanslagen. "Maandenlang had ik tot hees wordend toe herhaald dat we geen al te hoge verwachtingen moesten koesteren van de Irakese veiligheidstroepen." Bremer wijst ook op de fout die Washington maakte om de Amerikaanse Irakees Ahmad Chalabi als belangrijke politicus in Irak te parachuteren. Hij was corrupt, had lange tijd buiten Irak gewoond en beschikte er niet over een machtsbasis.

De grootste fout die Bremer maakte, al bleef Washington natuurlijk eindverantwoordelijk, is de radicaal doorgevoerde debaatificatie. Irak kon in dit opzicht leren van het na de Tweede Wereldoorlog door de Amerikanen bezette Japan. Na een eerste 'democratische' periode waarin alle elementen die herinnerden aan het fascisme moesten worden ontmanteld, koos de Amerikaanse 'onderkoning' in Japan, generaal Douglas MacArthur, uiteindelijk voor stabiliteit en werd een verregaande zuivering stopgezet. Door in Irak duizenden Baath-officials te ontslaan ontstond een multiplier-effect: voor één ontslagen functionaris stonden gemiddeld tien familieleden die voorheen door hem werden onderhouden. Een golf van armoede en dus onrust overspoelde het toch al chaotische land. Deze 'zwervende' werkloze soldaten vormden een ideaal recruteringsreservoir voor de militia.

Bremer met zijn staf slaagde er wel in Saddam Hoessein te arresteren, een overgangsregering op te richten en een grondwet te maken. Op 28 juni 2004 droeg Bremer de macht over. Larry Diamond, tot april adviseur van Bremer en 'senior fellow' van het Hoover Instituut van de Stanford Universiteit legde in september 2004 al in 'Foreign Affairs' uit dat een land eerst een staat moet

zijn voordat het een democratie kan worden. “De eerste vereiste van een staat is dat het een monopolie heeft over het gebruik van geweld. Op basis daarvan werd de macht op 28 juni in Bagdad overgedragen aan een regering maar niet aan een staat.”

De veiligheidssituatie verslechterde vanaf 2004 alleen maar. Illustratief is het vertrek van Bremer zelf uit Irak. De veiligheidsmaatregelen waren extreem. Hij kon alleen nog maar naar het vliegveld reizen met tientallen veiligheidsauto's om hem heen en helikopters die laag boven zijn auto vlogen. Temidden van een enorme veiligheidsmacht op het vliegveld van Bagdad verdween Bremer snel in een gereedstaand Herculestoestel. De pers moest terug naar de wachtruimte. “We bleven na het vertrek van de pers een kwartier wachten in het snikhete vliegtuig. Vervolgens kropen we door de volledig volgestouwde vrachtruimte van het toestel, renden de achterklep af en stormden over de snikhete teermacadam naar een wachtende Chinook vijftig meter verderop... De Chinook steeg meteen op en vloog naar een ander gedeelte van het vliegveld waar we vijf minuten later uitstapten en onmiddellijk aan boord gingen van een kleinburgervliegtuig van de CIA.” Toen Bremer wat later in Jordanië landde, belde hij opgelucht zijn echtgenote: “Ik ben veilig en vrij. En ik kom naar huis.”

In 2004 zagen we temidden van talloze reeds bestaande militia de opkomst van het Mahdi-leger en Al Qaeda in Irak. Dat leger staat onder leiding van de sjiietische geestelijke Muqtada al-Sadr die sterke banden heeft met Irak. Aanvankelijk was het slechts een groep van een paar honderd moslim-studenten maar door de chaos in Irak, en de onderschatting van Washington, groeide het leger al gauw uit tot meer dan tienduizend fanatieke guerilla's. Net als Hezbollah in Libanon leverde het Mahdi-leger in de verpauperde 'Sadr City'-wijk van Bagdad allerlei vormen van sociale hulp, iets wat de Amerikanen niet konden bieden temidden van de toenevende chaos.

Onheilspellend was dat voor het eerst dwars door religieuze scheidslijnen heen een monsterverbond werd gesloten tussen

diverse militia waarbij ook Al Qaeda in Irak onder leiding van al Zarqawi in toenemende mate een rol ging spelen. In februari 2006 werd een bomaanslag gepleegd op de Gouden Moskee in Samara. De professionaliteit van de aanslag had overduidelijk de vingerafdrukken van Al Qaeda en zorgde meteen voor een keten van tientallen wederzijdse aanslagen tussen sjiieten en soennieten. Al Zarqawi, al eerder door Bin Laden met de eretitel 'de prins van Al Qaeda in Irak' beloond, schreef in een brief dat aanslagen tegen sjiietische heiligdommen ook de Amerikaanse bezetting ondermijnden gezien de grote invloed die de sjiieten, 'Amerika's bondgenoten', hebben in de Irakese regering.

De Nationale Veiligheids Strategie en het daarop gebaseerde beleid heeft niet kunnen voorkomen dat Irak in een geweldsspiraal afgleed. De schattingen lopen nogal uiteen maar aangenomen mag worden dat honderdduizenden Irakezen hiervan slachtoffer zijn geworden. De Verenigde Naties schatten het aantal Irakese vluchtelingen begin 2007 op 100.000 per maand. Aan Amerikaanse kant zijn door de oorlog meer doden gevallen dan tijdens de '11 september'-aanslagen.

Bin Laden's Al Qaeda werd inmiddels machtiger dan ooit tevoren. Toen de Amerikanen de oorlog begonnen tegen het bewind van Saddam Hoessein kon Bin Laden's strijdgroep zich met de Taliban hergroeperen in de grensgebieden van Afghanistan en Pakistan. De Irak-oorlog was een geschenk uit de hemel voor Bin Laden die deze 'heidense invasie' gelijk benutte voor een uitgebreid propaganda-offensief. Het aantal websites waarop Al Qaeda-leiders hun boodschappen verkondigen is de afgelopen jaren explosief gegroeid naar zo'n 4000.

Het strategisch doel van Bin Laden is hetzelfde gebleven: "Amerika moet verstrikt raken in zoveel mogelijk oorlogen in de islamitische wereld waardoor het doodbloedt en failliet gaat zoals de Sovjets destijds in Afghanistan." Bin Laden riep de Irakese bevolking op tot een grootschalige stads- en straatguerilla. In de strijd tegen de Amerikanen was het zelfs voor islamieten geoor-

loofd samen te werken met de ‘goddeloze’ Baath-aanhangers. In februari 2006 verklaarde de Irakese Al Qaeda-leider en zelf benoemde emir van de ‘Islamitische Staat Irak’, Abu Omar al-Bagh-dadi, dat hij “van harte een aanval van de Verenigde Staten op het sjiïetische Iran toejuichte.” Zo’n actie zou de haat tegen Amerika naar ongekende hoogte opstuwen en de tegenstellingen tussen sjiïeten en soennieten nog meer doen toenemen. In chaos kan Al Qaeda gedijen en macht verwerven. Steeds meer falende en zwakke staten en gebieden in Azië en Afrika kennen een snel toenemende invloed van de terroristische organisatie. Voorbeelden zijn Libanon, Gaza, Jemen, Soedan, Somalië en Bangladesh.

Ook in Europa zijn ‘successen’ geboekt. Meest in het oog springend waren de aanslagen in Londen op 7 juli 2005 waarvan later beelden zijn vrij gegeven door Zawahiri die duidelijk maken dat Al Qaeda hierachter zat. Bij de aanslagen in Madrid is dat minder goed aan te tonen maar Zawahiri heeft wel publiekelijk gezegd dat ze gerekend mogen worden “tot een van Al Qaeda’s meest succesvolle acties.” De professionaliteit waarmee ze zijn gepleegd doet inderdaad de hand van Al Qaeda vermoeden.

Groot-Brittannië vormt een extra groot veiligheidsrisico omdat honderdduizenden Britse Pakistani’s jaarlijks het instabiele Pakistan met z’n poreuze grenzen bezoeken. Eliza Manningham-Buller, de directeur-generaal van de Britse geheime dienst MI5, gaf in november 2006 aan dat in Groot-Brittannië zo’n 200 verdachte organisaties afkomstig uit Zuid-Azië actief zijn. Sinds ‘11 september’ zijn er van de 30 aanslag-pogingen 29 verijdeld. Om vijf jaar ‘11 september’ te ‘vieren’ zouden negen vliegtuigen met de Verenigde Staten als bestemming worden gekaapt. Volgens de Britse autoriteiten zou deze terroristische kaping “11 september verre overtreffen en een niet door de mensheid te bevatten ellende veroorzaakt hebben.”

Irak, waar de ‘11 september’-commissie van het Congres geen Al Qaeda-activiteiten in 2001 kon bespeuren, werd in snel tempo het toevluchtsoord voor duizenden vrijwilligers-terroristen vanuit

de hele wereld. Kortom, Irak werd een falende staat en dat notabene onder verantwoordelijkheid van de Verenigde Staten. Bin Laden portretteerde de Verenigde Staten als een ‘imperialistische’ mogendheid die er na de oorlog tegen de Taliban in Afghanistan uiteindelijk op uit was “met de invasie van Irak een Groter Israël te vestigen, moslimsteden te bezetten en moslim-rijksdommen te plunderen.”

Het steeds grotere succes van Al Qaeda en de deels daaraan gelieerde milities in Irak deden het beeld ontstaan van een Amerika dat verder weggleed in een moeras. De vergelijking met de hope-loze strijd destijds in Vietnam dook vaker en vaker op.

De Taliban kon in 2006 al de gelegenheid aangrijpen om in Afghanistan tot het offensief over te gaan waarbij zelfs geprobeerd werd Kandahar te heroveren. Nieuwe tactieken werden vanuit Irak geïntroduceerd zoals zelfmoordaanslagen met uit dat land geïmporteerde explosieven. In 2005 waren in Afghanistan volgens statistieken van het Amerikaanse leger 1632 aanslagen gepleegd, in 2006 maar liefst 5388. Het aantal zelfmoordaanslagen vervijfvoudigde.

De Verenigde Staten reageerden terughoudend. In september 2005 kondigde Washington zelfs een troepenvermindering van 3000 soldaten aan, bijna twintig procent van het aantal Amerikaanse militairen in Afghanistan. De secretaris-generaal van de NAVO, Jaap de Hoop Scheffer, protesteerde en uiteindelijk trok de regering-Bush dit voornemen in. De verslechterende veiligheidssituatie zal daarbij een rol gespeeld hebben maar van een troepenvermeerdering was geen sprake. Het waren onder meer de Nederlandse militairen die in het gevaarlijke zuiden, in de provincie Uruzgan, wederopbouw- en veiligheidstaken op zich namen.

Washington maakte ook bekend dat de financiële hulp met een derde zou worden verminderd. In 2007 werd dit voornemen weer ingetrokken maar het kwaad was al geschied. De Amerikanen hadden voor de gemiddelde Afghaan het signaal afgegeven niet

voortdurend en geheel achter hen te staan. Bush had ooit een ‘Marshall Plan’ voor Afghanistan beloofd maar het land kreeg minder steun dan arme landen als Bosnië, Kosovo en Haïti.

Wat zich ook wreekt, is dat Amerikaanse soldaten en militairen van coalitie-bondgenoten onder verschillende commando’s staan. Zij hebben andere geweldsinstructies. Begin augustus 2007 schreef de ‘New York Times’ over klachten van Britse officieren in het zuiden van Afghanistan dat speciale Amerikaanse eenheden voor veel burgerslachtoffers hadden gezorgd, met name door de vele bombardementen. In de provincie Helmand waren de eerste acht maanden al zo’n 300 slachtoffers gevallen.

Bruce Riedel, Azië-expert van het Brookings Instituut, pleitte in mei 2007 in ‘Foreign Affairs’ voor een heroriëntatie van de Amerikaanse buitenlandse politiek. In zijn optiek kan Irak als verloren worden beschouwd. “Het doel moet nu zijn om de Irakezen hun eigen problemen te laten oplossen. In plaats van onze falende politiek te intensiveren moet de Verenigde Staten afstand nemen van de burgeroorlog in Irak met een algehele, ordelijke en gefaseerde terugtrekking van de troepen waarvoor de Irakese regering de eer mag opstrijken om zo haar legitimiteit te versterken.”

Ongetwijfeld zal Al Qaeda zo’n terugtrekking als een grote overwinning presenteren maar volgens Riedel is het maar de vraag of het met de ‘Islamitische Staat Irak’ wel zo goed zal gaan zonder Amerikaanse betrokkenheid bij Irak. “Anbar en de aangrenzende soennietische provincies beschikken over weinig water- en andere natuurlijke bronnen en zij hebben geen toegang tot de buitenwereld behalve over vijandelijk grondgebied. De sjiietische en koerdische militia zullen weinig scrupules hebben om de ‘Islamitische Staat Irak’ aan te vallen.”

Om de oorlog tegen het terrorisme te winnen opteert Riedel voor een ‘grote strategie’ waarbij het essentieel is dat de Verenigde Staten zich veel meer op Afghanistan richten, ook om zo de top van Al Qaeda in de grensgebieden effectief uit te schakelen. Naast de inzet van meer NAVO-troepen moet Washington op de kortst

mogelijke termijn troepen verplaatsen van Irak naar Afghanistan. Ook zou het een goede zaak zijn wanneer de NAVO partners van de ‘Mediterranean Dialogue’ – in het bijzonder Egypte, Jordanië, Algerije, Marokko en Tunesië – aanmoedigt meer bij te dragen aan de stabilisatie van Afghanistan. Een contactgroep onder leiding van een top NAVO-diplomaat zou alle buurlanden zo ver moeten krijgen om veilige grenzen voor Afghanistan te garanderen, en dan vooral de grens met Pakistan. Het is noodzakelijk dat Iran eveneens van deze groep deel uitmaakt omdat Teheran zich de afgelopen jaren al behoorlijk constructief inzake Afghanistan heeft opgesteld. Ook India, eveneens een doelwit van islamitisch terrorisme, kan meer steun bieden. New Delhi schonk reeds een half miljard dollar.

Riedel pleit ook voor een ‘nieuw verhaal voor Amerika’ om de harten van de mensen in Afghanistan en de regio te veroveren. De onderzoeken naar het imago van Amerika in de wereld van het ‘Pew Research Center’ laten in 2007 zien dat ook de gewone burgers in gematigde en bevriende landen als Jordanië en Egypte negatief staan tegenover de Verenigde Staten. Maar liefst 78% van de bevolking heeft een ongunstig beeld.

Washington dient, mede om de oppositie te vriend te houden, pal te staan voor vrije verkiezingen in Pakistan. Bush moet zich persoonlijk bemoeien met de oplossing van het probleem Kasjmir. Hij moet daarbij gebruik maken van de verbeterde relatie met India – met name ook vanwege de nucleaire overeenkomst die in 2006 is gesloten- en de dialoog intensiveren tussen India en Pakistan. Een stabiele relatie tussen die twee landen zal het voor de Pakistaanse regering eenvoudiger maken om terroristische netwerken, waaronder die van Al Qaeda, in Kasjmir aan te pakken. Bush moet zich ook persoonlijk inzetten om een doorbraak te bereiken in het Israëliësch-Palestijnse probleem. En natuurlijk moet Washington meer financiële steun geven aan Afghanistan en echt de leiding nemen bij de wederopbouw. De infrastructuur moet verbeterd worden zodat een agrarische economie kan worden ont-

wikkeld die kan concurreren met de illegale opiumteelt die de misdaad en de corruptie in het land voedt.

Zo'n grote strategie lijkt aantrekkelijk maar is op onderdelen wel naïef, met name voor wat betreft de voorgestelde verbetering van de internationale veiligheidssituatie. Het loslaten van Irak zal desastreuze gevolgen hebben voor de regio en uiteindelijk voor de hele wereldgemeenschap. Het land is verzeild in allerlei burgeroorlogen, ook binnen de soennietische en sjiïetische gemeenschap. Een algehele terugtrekking van de Verenigde Staten zal relatief machtige buurlanden als Iran de kans geven op vergroting van de invloedssfeer waarbij als vanzelf landen als Turkije, Saoedi-Arabië, Jordanië en Syrië bij het conflict betrokken raken.

Het zo steeds meer escalerende internationale conflict zal worden over veiligheids- en economische belangen maar ook worden uitgevochten langs religieuze en etnische scheidslijnen. Samuel Huntington's 'clash of civilizations' zal 'slechts' een van de botsingen blijken te zijn.

Pierre Hassner, filosoof en docent internationale betrekkingen aan de Parijse 'National Foundation for Political Science' schreef in juli 2007 in 'The American Interest' over onze tijd als zijnde 'geen orde'. Sinds de opkomst van de moderne natie-staat zijn er niet zoveel burgeroorlogen geweest. Ze bedreigen hele regio's in Azië en Afrika. Sinds de val van de Berlijnse Muur is de macht van de Verenigde Staten als eenzame supermacht uitgehold. "We moeten toegeven dat zelden in de geschiedenis de overgang van overmoed naar vernedering zich zo snel en abrupt heeft voltrokken. De Verenigde Staten is nog steeds de rijkste macht – de enige die kan interveniëren waar ook ter wereld, en waarschijnlijk, ook de enige grootmacht wiens acties de meest oprechte bedoelingen hebben om de wereld te verbeteren, zelfs wanneer zij die zonder het te weten in gevaar brengen. Maar Amerika's illusies van almacht en onschuld – die, tezamen met het nieuwe gevoel van kwetsbaarheid haar reactie op 9/11 hebben gevormd – zijn fundamenteel aangetast. Amerika wordt geconfronteerd met een wereld waar

het zich niet van kan terugtrekken maar die het ook niet kan controleren – en die ze, zo blijkt wel, ook niet echt begrijpt.”

We mogen hopen dat een nieuwe Amerikaanse president die wereld beter begrijpt maar Hassner beschrijft ook ontwikkelingen die de buitenlandse- en veiligheidspolitiek van een Amerikaanse regering overstijgen. Het Franse en Nederlandse ‘nee’ tegen de Europese grondwet in 2005 heeft de eenheid en de politieke slagkracht van de Europese Unie ernstig ondermijnd. Als er al iets van een wereldorde is dan is die heterogeen van aard. Nieuwe politieke en militaire machtsverhoudingen worden gecreëerd door de opkomst van Rusland en China, die steeds meer samenwerken in de ‘Shanghai Corporation Organization’. Die toenadering geldt ook voor de twee andere ‘BRIC’-landen India en Brazilië. Ze vormen een snel opkomende groep van economische machten wiens belangen de traditionele Noord-Zuid-scheiding overstijgen.

Er vindt in de wereld een technologische revolutie op het gebied van de communicatie plaats die fysieke en mentale grenzen weglaat. Deze globalisering stuit op vele plaatsen in de wereld op een hardnekkig parochiaal denken van nationalistische, etnische en seclarische aard. Tegelijkertijd vindt een snelle proliferatie van het bezit van vernietigingswapens, in de ruime zin van het woord, plaats. Nu oude machtsblokken wegvallen is de wereld tegelijkertijd meer asymmetrisch geworden voor wat betreft allerlei percepties en passies en minder asymmetrisch in termen van macht. Burgerterroristen kunnen op grote schaal dood en verderf zaaien.

Hassner stelt dat ‘het dimmen van Amerika’s licht’ slecht nieuws is voor iedereen die de Verlichting en de opkomst van de democratie sedertdien een warm hart is toegedaan. Hij adviseert het Westen om te leren van strategieën die ook in de Koude Oorlog hun nut hebben bewezen. Naties, machtsblokken en beschavingen die vijandig tegenover elkaar staan moeten zich niet isoleren van elkaar. Alleen dan kunnen we hopen dat juist vijanden van vreedzame veranderingen worden geïsoleerd en in plaats van

destructief handelen iets van solidariteit gaat groeien. Hassner pleit voor 'een vreedzaam engagement' en 'een offensieve détente'. Daarbij kunnen allerlei middelen worden ingezet waaronder intensieve diplomatie en sociaal-economische hulpverlening. Geweld kan als uiterste middel natuurlijk nooit worden uitgesloten. Hassner schrijft terecht in dit verband van 'het westen', niet zozeer als een geografische maar een politieke entiteit.

In september 2007 gaf generaal David Petraeus in zijn rapportage aan het Congres aan dat er geen sprake zal zijn van een algehele terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Irak. Wel zal de Amerikaanse troepenmacht in de zomer van 2008 'een flink stuk kleiner' zijn waarbij hij doelde op de extra 30.000 soldaten die vanaf begin 2007 zijn ingezet. Voorwaarde is wel dat op veiligheidsgebied vorderingen zijn gemaakt. Dankzij de concentratie van Amerikaanse troepen in diverse wijken van Bagdad en in de provincie Anbar was de veiligheidssituatie daar verbeterd.

Maar Petraeus en Bush moesten toegeven dat de veiligheidssituatie nog wel fragiel was. En juist ook in diezelfde maand leverde de regering-Maliki een politiek- en veiligheidsrapport af waarin het regende van de onvoldoendes. Van de achttien door de regering-Bush en het Congres geformuleerde ijkpunten waren er zeven gehaald, waarvan de meeste slechts gedeeltelijk. De veiligheidspolitie is geïnfiltrerd door militia en het is volstrekt onduidelijk hoe de gelden voor de wederopbouw worden besteed. De regering is hopeloos verdeeld. Juist in de week van Petraeus bezweek een compromis over een eerlijke verdeling van de oliegeden onder de interne verdeeldheid binnen de Irakese regering en het gesteggel over de autonomie voor de Koerden die hun eigen oliebeleid hadden ontworpen.

Tegen deze onzekere achtergrond is het uitgesloten dat de Amerikaanse troepen Irak verlaten hebben voor het aantreden van een nieuwe Amerikaanse president. Ik verwacht dat er in januari 2009 nog zeker 100.000 Amerikaanse militairen actief zullen zijn in Irak. Een recente studie van het Brookings Instituut onder de

titel 'Salvaging the Possible: Policy Options in Iraq' leert dat burgeroorlogen zoals in Bosnië en Kosovo, maar ook elders in de wereld, pas beëindigd kunnen worden na een langdurige, internationale en vooral ook politieke en sociaal-economische betrokkenheid. Deze kan wel acht tot tien jaar duren.

De Verenigde Staten kan zich niet zo'n langdurige, exclusieve troepeninzet permitteren. Onder president Bush is het vermeende nieuwe Romeinse Rijk tegen z'n grenzen aangelopen. Dat heeft te maken met het zwakke buitenland-beleid van de regering Bush maar zeker ook, zoals we zagen, met allerlei ontwikkelingen op wereldschaal. Voor naïevelingen die zich wentelen in anti-Amerikanisme zal het wel een heuglijke constatering zijn maar voor een ieder die hecht aan de waardengemeenschap tussen onder meer Europa en de Verenigde Staten is het zaak om gezamenlijk betrokken te blijven bij brandhaarden als Afghanistan en Irak.

Onze militaire en economische hulp moet worden geïntensiveerd. Ook een land als Nederland moet meer Europees en globaal denken. Ik ben het met Ivo Daalder en James Goldgeier eens. Zij schreven in september 2006 in 'Foreign Affairs' dat de Navo nog veel meer een wereldorganisatie moet worden met ook een lidmaatschap voor landen als Australië, Zuid-Afrika, Brazilië en India. Zo'n echte internationale organisatie, gespecialiseerd in militaire- en veiligheidstaken, kan bij de stabilisatie en oplossing van een conflict een duidelijk afgebakende rol spelen naast, en in goede coördinatie met, de Verenigde Naties die een ruime ervaring heeft met de wederopbouw van oorlogs- en andere rampgebieden.

In wezen zijn de 79 aanbevelingen uit het 'Iraq Study Group Report' van Democratische en Republikeinse politici ook voor ons geschreven. Deze Baker-Hamilton-commissie pleitte in december 2006 onder meer voor een snelle internationalisering van de aanpak van de kwestie Irak en een fundamentele oplossing voor het Israëliësch-Palestijnse probleem op korte termijn.

De regering-Bush heeft, vanwege de mislukkingen op buitenslands gebied én vanwege de nieuwe machtsverhoudingen in het

Congres, de bakens al enigszins moeten verzetten. Een heel leger van invloedrijke neo-conservatieven en traditionele conservatieven heeft inmiddels Washington verlaten. Zelfs top-adviseur en plaatsvervangend stafchef van het Witte Huis Karl Rove, ook wel ‘de hersens van Bush’ genoemd, is opgestapt. Hij zat in 2002 en 2003 de geheime vergaderingen voor van de ‘White House Iraq Group’ die acht maanden voor de invasie in Irak het publiek moest ‘opvoeden’ inzake de nucleaire dreiging van Irak. Rumsfeld werd eind 2006 vervangen door Robert Gates, een meer gematigde politicus die ook lid was van de ‘Iraq Study Group’.

Er zijn ook andere tekenen van een meer gematigde buitenlandse politiek. Washington accepteerde een Sierra-Leone Tribunaal in Den Haag, ondergebracht bij het Internationaal Strafhof. John Bellinger, de juridische topadviseur van Rice, kwam in juni 2007 in Den Haag vertellen dat de Amerikaanse regering van harte bereid is constructief met het Internationaal Strafhof samen te werken. In 2006 werd de Nationale Veiligheids Strategie aangepast. Er kwam meer nadruk op mensenrechten en samenwerking met internationale organisaties. Het bracht Ivo Daalder tot de constatering “dat de Bush-revolutie officieel ten einde is gekomen.”

‘Back to normalcy’, dat zou een goede slogan kunnen zijn voor een nieuwe Amerikaanse president. Voorbij is de groothedswaanzin van Rumsfeld en de zijnen. In zijn boek ‘Plan of Attack’ schreef Woodward over de tekstschrijver van Rumsfeld die steeds maar weer patriottische toespraken moest aanscherpen. Zelfs een citaat van Pericles werd door Rumsfeld vlotjes veranderd. Op de opmerking dat de geschiedenis zo toch echt geweld aangedaan zou worden, reageerde Rumsfeld: “Schrijf het dan in mijn woorden op en eindig met, ‘zoals Pericles gedacht zal hebben.’”